

Mattatiás felhívása a zsidókhöz
(The Doré Bible Illustrations)

CHANUKA

Mathatias idején
Csoda esett réges-régen,
Eldaloljuk minden évben,
S fellobog a gyertyafény.
Hogy a zsarnok
Hősi harcok
Viadalmán elbukott.

Izraelnek Istene,
A csodákkal szabadító
Hősi bátorságot szító –
Dicsértessék szent neve.
Hőst támasztott
Dicsőt, nagyot,
És győzött a szabadság!

Segítette csatánkat,
Nekünk ítelt igazságot,
Zsarnokunkon bosszút állott,
Megg hallgatta imánkat.
Nem maradt rom,
A szent templomot
Felszenteltük fényesen.

Makabeus hős fiak
Örök emlékezetére
Mindörökkön évről-évre
Chanukakor dal fakad,
Hogy örökre
Törzsről-törzsre
Él emlékük tündökölve.

Gerő Attila
(Magyar Zsidó Szemle, 1894. 12.
727.)

*Gerő Attila (1870-1916) író,
újságíró. Az Egyenlőségben és a
Magyar Zsidó Szemlemben is
jelentek meg írásai.*

HÁG HANUKA SAMEAH!

Hitközségi hírek, események

A Tiszántúli Evangélikus Egyház nagytemplomában október 4-én emlékeztünk meg az aradi vértanúk kivégzésének 170. évfordulójáról. A programban ökumenikus gyászszerzetartás, dr. Kovács Ferenc polgármester emlékező beszéde, majd az Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium diákjainak előadása szerepelt. Az ökumenikus szolgálat keretében Rosenfeld Dániel, hitközségünk kántora a Kél molé rachamim gyászimát recitálta a szabadságharcban elhunyt névtelen hősök – köztük nem csekély számú „mózes hitű” – emlékére. A rendezvényt követően koszorúzásra került sor a Damjanich-szobornál, ahol hitközségünket Rosenfeld kántor úr képviselte.

Fotó: Szarka Lajos, nyiregyhaza.hu

Nagytisztelétű Kósa László református lelkész és gyülekezete adott helyet október 6-án a Millenniumi Gyülekezeti Házban dr. Dolinay Tamás Forgácsaim 5. c. kötete bemutatójának. A kellemes hangulatú rendezvényen Kósa László érzelemdús megnyitója után Mohai Gábor Kazinczy-díjas előadóművész tolmácsolta a kötet egyes írásait, eközben a szerző osztotta meg gondolatait a hallgatósággal, majd dedikálta kötetét. A rendezvényt színesítve Rosenfeld Dániel kántor a bemutató bevezető, majd záró részében két-két klasszikus héber dalt adott elő.

Szomorú hírt kaptunk október 10-én Preisz Dezsőné lányától: édesanyjuk – a mi generációnk Magda nénije – elhunyt. Október 12-i búcsúztatásán a családtagok, ismerősök mellett szinte teljes közösségünk megjelent. A búcsúbeszédben Rosenfeld Dániel az elhunyt életútjának méltatása mellett kitért azokra a jellembeli tulajdonságaira – szerénység, kedvesség, figyelmesség –, melyeket e sorok írója is sokszor tapasztalt személyes vagy az utóbbi években telefonbeszélgetéseik során. Magda néni soha egy

rossz szót nem ejtett másokról. Sok örömet, bánatot, keserűséget élt át hosszú élete alatt. Preisz Dezsőné, Schwartz Magdolna (1925-2019), היה בת אברהם z.c.l. Emléke legyen áldott!

Magda néni 2013-ban

Dr. Barabás László Ausztria tiszteletbeli konzuljának meghívására november 5-én részt vettünk a 2. Osztrák Köztársaság nemzeti ünnepe alkalmából Elisabeth Elisson-Kramer rendkívüli és meghatalmazott budapesti nagykövet által adott fogadáson. E nemzeti ünnep 1955. október 26-hoz kapcsolódik. E napon – bonyolult politikai tárgyalásokat követően – a szovjet csapatok elhagyták az országot, Ausztria pedig kinyilvánította örökös semlegeségét. A nagykövet asszony rövid beszédében kitért a két ország közötti gazdasági, politikai, oktatási és kulturális kapcsolatok töretlen bővülésére, a példás jószomszédi kapcsolatra.

November 7-én katonai tiszteletadással emlékeztünk meg Reviczky Imre posztumusz vezérőrnagyról, a Világ Igaza díj egyik első magyar kitüntetettjéről, aki példamutató emberséggel mentette a rábizott magyar, román, zsidó munkaszolgálatosokat és leventéket. Szomorú, hogy a „népi demokratikus” rendszer 1950-ben eltávolította a hadseregből, nyugdíjat sem kapott, szénhordásból tartotta el családját. 1957-ben hunyt el. Emléktáblája előtt Tóth Sándor nyugállományú ezredes mondott emlékbeszédet, majd hitközségünk kántorának gyászimáját követően koszorúzásra került sor.

Fotó: Tóth-Ábri Péter

Noah (Noé) sabbaton Glück Miklós emlékezett meg Szenes Hanna tragikus életéről. Lech-lechá sabbaton, november 9-én gyászimát mondtunk az 1944. november 7-én kivégzett költőnő, a brit hadsereg katonája tiszteletére. Ehhez a naphoz kötődik még két esemény: 1923. november 9-én született a Nobel-díjas Kertész Imre. 1944. november 9-én lőtték agyon a keretlegények Radnóti Miklós magyar költőt.

A Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége pályázatának keretében a Zrínyi Ilona Gimnázium Arany János Tehetség-gondozó Programjában tanuló 10.-es diákok november 15-én látogatást tettek zsinagógánkban. A látogatás része a pályázati programban megvalósuló toleranciára nevelésnek és érzékenyítésnek, valamint a holokauszt előtti, alatti és utáni zsidó élet megismerésének. E szempontok figyelembevételével Kertész Gábor folytatott kötetlen beszélgetést a diáksággal.

A Bethlen Gábor Gimnázium igazgatója, Gáll Ottó köszöntötte a megjelenteket november 12-én az iskola aulájában berendezett kiállításon, mely címét Babits Mihály Jónás könyve c. verséből merítették a kiállítás alkotói. Megálmodója Pécsi Ferenc történész, az Élet Menete Alapítvány munkatársa. A „Cinkos, aki néma” című kiállítás a vészorkorszak időszakára visszanyúlva a magyar társadalom némasága, a közigazgatás cinkossága mellett azon kevesekre is utal, kik menteni igyekeztek, ami menthető. A kiállítás célját a költő szavai pontosan kifejezik: a szó emberségével küzdeni a barbárság ellen minden korban. Az elsősorban a fiatalabb generáció számára tervezett vándorkiállítást dr. Hunyadi László tiszteletbeli konzul, majd dr. Ulrich Attila alpolgármester köszöntője nyitotta meg. A köszöntők előtt Diószegi Dávid gimnazista szavalta el Jéghideg Dunánál című saját versét, mely Wallenberg zsidómentő akciójáról szól. A vándorkiállítás fogadtatásával kapcsolatos tapasztalatokról lapunk következő számában fogunk részletesebben beszámolni.

Kertész Gábor

FEJEZETEK A NYÍREGYHÁZI ZSIDÓSÁG TÖRTÉNETÉBŐL

A következő négy írás kronológiai sorrendben villant föl egy-egy időszakot a nyíregyházi zsidóság történetéből emblematikus alakjainak, illetve legfontosabb történéseinek bemutatásával. Hoffmann Adolfot, a XIX. század második felében és a XX. század elején a város egyik jeles polgáraként számon tartott honvédhadnagyot és kereskedőt dédunokája, Nógrádi Gábor író idézi meg. Nagyjából ugyanerre az időszakra esett a nyíregyházi status quo izraelita hitközség tagjainak küzdelme azért, hogy a zsinagógában is magyar nyelven hallgathassák a hitszónoklatokat. Ennek a folyamatnak a történéseit foglalja össze Urbán Terézia. Ugyanő rajzolja meg a következő írásban Bodor Zsigmond portréját, aki példátlanul hosszú ideig, 1916–1940-ig töltötte be a hitközségi elnöki tisztelet. Végül Kertész Gábor tollából ismerhetjük meg a nyíregyházi zsidók eddigi utolsó rabbijának, dr. Morgenstern Benőnek az életútját. A fiatal rabbi 1947-től 1957-ig állt a hitközség élén.

Ó, te boldog Hoffmann Adolf

Születtem 1822-ben a Borsod megyei Szendrőn, meghaltam 1908. június 1-én Nyíregyházán nyolcvanhat éves koromban.

Éltem addig családom szeretetében, városom megbecsülésében.

Kilenc gyerekem jött erre a világra, hét fiú, két lány, mind egészségesen, és Mariska kivételével, aki kilencvenegyben gyermekágyi lázban elhunyt, mind túl is éltek engem, hál' istennek.

Mind a kilenc gyermekemnek szerelmetes feleségem, Serog Katalin volt az édesanyja, aki elhagyott bennünket ötvenhét éves korában 1889. október 7-én.

Nyugodj békében kedvesem a nyíregyházi temetőben, ahol én is nyugszom, téled karnyújtásnyira!

Sírod felett a kedvenc nótádat sírva énekeltem.

*Eltörött a hegedűm, nem akar szólani,
Rózsi, Rózsi mi bajod? Mért nem akarsz szólni?*

Nemigen tudhatják, akik eme írást olvassák, hogyan nézhettem ki az életemben, mert nem maradt fenn rólam fotográfia, vagy még nem találták meg. Pedig csináltattam családi fotókat, volt hozzá anyagi tehetségem, és csináltak is rólam az öreg honvédek körében a honvédegyeletben, vagy a 48-as pártban, melynek korifeusa voltam, de a papír múlandó árú. Én aztán tudom. Papír és írószer üzletünk is volt Nyíregyházán, azt hirdettem eladni.

„Élénk forgalmú papír-, írószer- és könyvkereskedés 3000 forintos áruraktárral igen kedvező feltételek mellett eladó. Olcsó és szép üzlethelyiség a legforgalmasabb utcában. Bővebbet Hoffmann Adolf Nyíregyházán.”

Azt már nem tudom, eladtam-e, mert csak arra emlékszem, amiről a dédunokám tud, aki eme emlékezést írja a bolond, hogy nincs jobb dolga.

Azazhogy ez nem is emlékezés, hanem valami hebehurgya szöveg, mert talán az ő idejében írni így szokás.

Jókai meghalt énelőttem néhány évvel. Pedig fiatalabb volt, mint én.

Óreg embernek ifjú lányt feleségül venni nem ajánlatos.

*Ellopták szívemet, jól érzem,
Aki ellopta is, esmértem.*

Tied vagyok, rabod vagyok, megkötözött foglyod vagyok...

Megvallom, nemigen értem, hogy írogató utódom miért azt a címet adta az írománynak, amit adott. Az én életemben nem volt elsődleges, hogy boldog vagyok vagy nem vagyok boldog. Sohasem gondolkodtam ezen. Bár természetesen igen boldog voltam és sokszor. Talán jóval többször, mint a legtöbb ember, mert én nem engedtem, nem engedhettem meg magamnak, hogy boldogtalan legyek. Ez bizony ilyen egyszerű: az ember ne engedje, hogy boldogtalan legyen. Ne engedje, ne hagyja, ne túsza. Na, persze ehhez ember kell, ember és kor kell, morogja a dédunokám, és ebből már megsejthetem, hogy ő nem volt annyira és olyan sokszor boldog, mint én.

Sajnálom. Időben kell élni. És meghalni. Szerencse kérdése.

*Az árgyélus kismadár nem száll minden ágra,
én sem fekszem minden nap szép paplanos ágyba...*

Haj, de jó is volt élni! De jó is!

Miért ne lettem volna boldog, kértem tisztelettel, tessék már megmondani? Kilenc egészséges gyerek apja, huszonegy unoka nagyapja, a nyíregyházi honvédegyelet titkára, az evangélikus gimnázium támogatója (minden fiam oda járt), és sikeres kereskedő, akinek Nyíregyháza kellős közepén volt a háza is, a boltja is.

Aki járt a városomban, ismeri a Korona szállót. Na most kérem tisztelettel azon az épületen volt nagy betűkkel a nevem: Hoffmann Adolf. Még az a Krúdy gyerek is megírta, az a svihák, akinek a kedves nagyapjával, a százados úrral egy év híján egyidősek voltunk, és sokszor üldögéltünk pohár borok mellett, régi dolgokra, vitézségekre emlékezni, örülni és szomorkodni.

Én voltam az öregebb, de ő a pajkosabb, nagy kópé, nőcsábász. Ahhoz volt tehetsége. Tőle örökölte az a pernahajder unokája, amit örökölt. De csak éljen sokáig! Vagy már nem él? Nem tudom én, nem tudhatok semmit a jövőről.

Pedig nagyon kíváncsi voltam rá mindig.

Nagyon hittem benne, nagyon szépnak láttam. Szépnak kell lennie.

Azért tettem, amit tettem.

Kilenc gyermek, sikeres üzletek, városi megbecsültség, képviselőtestületi tagság, tisztesség, becsület és örök nyertesség a negyvennyolcas párttal.

Éljen Kossuth Lajos! Éljen a szabadság!

Amit ember megkaphat, azt én az élettől megkaptam.

Megkaptam, megcsináltam, megszereztem.

Kicsordul a könnyem, ahogy az emlékek feltolulnak...

Süvegemem nemzetiszín rózsá.

Ajakamon kedves babám csókja.

Ne félj babám, nem megyek világra.

Nemzetemnek vagyok katonája.

Vagyok ma is, voltam akkor is, amikor (és most idézek, mert anno leírtam) „1848-ban a vészkiáltás, mely Magyarország rónáin és bércein végighangzott, hogy a haza veszedelemben van, hogy jön a német és hozza a rabbilincset a szabadságszerető magyar nemzet lábára, engem a szegény nyomorban élő bóhert is felvillanyozott. Én ugyan mostohagyermekem voltam e hazának, megfosztva

minden politikai és polgári jogtól, lenézve, megvetve, de én szerettem a hazámat, szerettem mindhalálig.”

Hadnagyságig vittem, magam nem kíméltem, Nagysallón felde-
rítőnek jelentkeztem, a csatában meg is sebesültem, és a nekünk éj-
sötét Világos után a szebeni internálásból megszöktem.

Igaz az a történet is, hogy Bátorai Schulz Bódog tábornokot meg-
mentettük Polyák Ede keresztény altiszttel ketten.

A tápióbicskei csatában a dandárnok úr vezette a zászlóaljunkat. A Tápió, ez a kis folyócska a tavaszi esőktől és hóolvadáستól annyira megáradt, hogy jobb partján kicsapott, és a terjedelmes réteket víz-
zével elborította. Vissza kellett vonulnunk az ellenség borzasztó
ágyúzásától megtizedelve. Menekültem én is, amikor hirtelen se-
gélykiáltás riasztott fel. „Rettung, rettung!” Rögtön megláttam
Schulz tábornokot a folyó közepén lóháton. Ő kiáltott segélyért.
Lovának egyik hátulsó lába ugyanis valami fagyökrerbe akadt, úgy
hogy képtelen volt a gazdáját partra vinni, csak ágaskodott, hánytá-
vetette magát. A hős dandárnokot az a veszély fenyegette, hogy lova
maga alá temeti a vízbe. Akkor beugrottunk a vízbe a már említett
Polyák Emillel, egy zsidó és egy keresztény. Én a ló kantárszárát
fogtam meg, hogy megakadályozzam az ágaskodását, Polyák pe-
dig, ő volt az izmosabb, leemelte a dandárnokot a nyergéből és mint
gyermeket vitte ki a partra a vállig érő vízben.

Mindkettőnk nevét derék dandárnokunk a szerencsés megmen-
tés után jegyzőkönyvében feljegyezte.

Nem dicsekvés, csak tényközlés, amit itt megörökítésre méltónak talált a dédunokám.

Bár volna mivel dicsekednem még más is.

Ötven év Nyíregyházán megbecsültségben, tisztességben, boldogságban.

Úgy reméltem és remélem, hogy gyermekeim, unokáim sem
hoznak szégyent a nevemre.

Úgy reméltem és remélem, hogy boldog világ jön el ebben a
nagy fejlődésben, amit megéltem.

Úgy reméltem és remélem, hogy jó szívvel emlékeztek majd
rám.

Na, legyen ennyi elég mára.

/A szövegben található információk nagy része Margócsy
József: *A nyíregyházi Hoffmann-család* című dolgozatában szerepel.
(<http://www.szabarchiv.hu/drupal/sites/default/files/387-404.pdf>)
Hoffmann Adolf leszármazottai közül nyolcan bizonyíthatóan a
vézskorszakban veszítették életüket. Ketten a bevagonírozás előtt a
gettóban, hatan Auschwitzban. Az utóbbiak között volt az író nagyapja,
Hoffmann Adolf legkisebb fia, Artúr./

Forrás: <https://mek.oszk.hu/19600/19667>

Nógrádi Gábor

Küzdelem a magyar nyelvért

November 13-án volt 175 éve, hogy több mint fél évszázados küzdelem után V. Ferdinánd szentesítette a magyar nyelv államnyelvé tételéről szóló törvényt. Az 1844. évi II. törvénycikk kimondta, hogy ezentúl az országgyűlés és a törvényalkotás nyelve magyar, az ország teljes területén a hivatalokban magyar nyelven kell az ügyintézkést végezni, az iskolákban pedig magyar nyelven történi a tanítás. Az Országgyűlés 2011-ben november 13-át a magyar nyelv napjává nyilvánította.

Ez évforduló apropóján tekintünk most vissza arra a másik küzdelemre, melyet a nyíregyházi status quo izraelita hitközség folytatott azért, hogy a zsinagógában is magyar nyelven hangozzanak el a hitkönyvek.

A magyarországi zsidóság anyanyelve a 19. század első felében még a jiddis (zsidó német), illetve a német volt. Így beszéltek egymás között, s ezen a nyelven szólt hozzájuk a rabbi a zsinagógában, esküvőkön, temetéseken. Ám a magyarosodási törekvésekre már az 1867-es emancipációs törvény előtt is voltak szép példák. Az első magyar nyelvű hitkönyvet **Lów Lipót** (1811-1875), a legendás hírű rabbi tartotta 1844-ben Nagykanizsán.¹ A cseh-német származású rabbi Magyarországra kerülve hamar megtanulta nyelvünket, s a magyar zsidóság emancipációjának vezetője lett. Szorgalmazta a zsidóság asszimilációját és a nemzeti nyelv használatát egyházi szertartásokon is.² Pesten pedig **Kohn Sámuel** (1841-1920) rabbi mondta el az első magyar nyelvű beszédet a Dohány utcai zsinagógában 1866. június 2-án.³

Anyelvi magyarosodás a 19. század vége felé gyorsult fel. Ebből az időszakból már számtalan olyan hírt, cikket lehet olvasni a lapokban, melyek arról tudósítanak, hogy egy-egy település izraelita hitközsége magyar nyelvű hitkönyvet választott meg vagy kíván alkalmazni, s nyomon lehet követni az ellenzők és a pártolók közötti, sokszor több évre elnyúló vitákat is.

A nyíregyházi status quo hitközségben is hosszú ideig tartó küz-

delem folyt a magyar nyelv használatáért. A helyzetet az nehezítette, hogy **Friedmann Károly**, aki 1865 óta volt a hitközség rab-bija, csak törve beszélt a magyart, és hitszónoklatait németül tartotta 1905-ben bekövetkezett haláláig.

1880-ban nagyon rövid idő alatt felépült a hitközség gyönyörű zsinagógája a Szarvas utcán. Az avatásról nem ismerünk részletes tudósítást, de a tíz évvel később elhunyt **Haas Mór**, egykori hitközségi elnök nekrológja szerint „ez alkalommal vonult be először a magyar szó a nyíregyházi izraeliták templomába.”⁴ Ebben sejt-
hetően neki volt szerepe (akinek egyébként a templom építeté-
sében is elévülhetetlen érdemei voltak). Még 1880 októberében
ugyanis egy fővárosi lapban a következő rövid hír jelent meg:
„Nyíregyházán az elmúlt Thora-ünnepen Haas Mór ottani hit-
községi elnök eljárása folytán az imaházban szokásos hirdetéseket
magyar nyelven olvasták fel. Ez ellen két ottani germanizáló zsidó
zajosan tiltakozott, azonban a többség hamarosan lecsendesítette
őket.”⁵ 1882 márciusában egy helyi újságcikk pedig épp azt ne-
hezményezte, hogy bár hoztak egy határozatot, mely szerint „a
hitközségi ügyek minden ágában” a magyar nyelvet kell használni,
ennek ellenére az új templomban az „utolsó purim innepén a hir-
detések német nyelven eszközöltettek.”⁶

Ezek a viták azonban csak a hirdetések nyelvére, nem pedig az
egyházi beszédekre vonatkoztak. Azt továbbra is németül tartotta a
rabbi. Az, hogy magyar hitkönyvet legyen a zsinagógában, csak
vágy volt még ekkor. 1884 tavaszán arról tudósított a Nyírvidék,
hogy az országos rabbiképző intézet azokba a vidéki városokba,
ahol nincs rabbi, vagy ha van is, német ajkú, olyan rabbijelölteket
küld a pünkösdi ünnepekre, akik magyarul tartják a hitkönyvet.
Az újságíró felsorolt néhány várost is, melyek kérték ezt a lehe-
tőséget, majd így folytatta: „Nyíregyházán szintén hallottunk ha-
sonló kívánságot hangoztatni többektől. Beteljesül-e a szép óhaj-
tás, még ma nem tudjuk megmondani.”⁷ A magyar nyelven való egy-
házi szónoklat igénye, illetve a német szóval kapcsolatos ellenérzés

¹ Ország-Világ, 1881. XI. füzet, 254., Szegedi Napló, 1911. 05. 21. 5.

² https://hu.wikipedia.org/wiki/L%C5%91w_Lip%C3%B3t Hozzáférés: 2019. 11. 04.

³ Magyarország és a Nagy Világ, 1866. 12. 02. 1.

⁴ Nyírvidék, 1890. 03. 18. 4.

⁵ Politikai Újdonságok, 1880. 10. 13. 492.

⁶ Nyírvidék, 1882. 03. 12. 3.

⁷ Nyírvidék, 1884. 05. 18. 2.

azonban erős volt. Az izraelita tanító, Guttman Jakab temetésén elhangzott gyászbeszédéről például zárójelben ezt jegyezte meg a tudósító: „*sajnos hogy német nyelven*”.⁸ Két év múlva viszont, az elhunyt hitközségi elnök, Czukor József ügyvéd temetésén a rabbi német gyászbeszéde után dr. Bárány József debreceni hitszónok tartott „*szép magyar beszédet*”.⁹ Ezt azonban csak kevesek teheték meg, hogy más városból hozassanak ilyen alkalomra magyar nyelvű szónokot.

A magyarosodásért vívott küzdelem 1899-ben bontakozott ki erőteljesebben, miután januártól **dr. Kelemen Adolf** (1861-1917),

a széleskörűen művelt hitszónokot alkalmazták a hitoktatói és iskolaigazgatói állásra. Székfoglaló beszédének „*formai és tartalmi szépsége, valamint az előadás tökélye a hallgató közönséget valószínűleg elragadta*” – írta róla a Nyírvidék.¹⁰ De még azon a nyáron „*Küzdelem a magyarságért*” címmel öt héten át tartó vita bontakozott ki a lap hasábjain. A vitát az izraelita hitközség egyik tagjának levele indította el, aki jogos aggodalmát fejezte ki a helyi – főleg fiatalabb – zsidók vallásos életének helyzetével kapcsolatban: „*Nyíregyházán a zsidóságnak már egy egész nemzedéke vallás tudása nélkül szűkölködik a magyar nyelv mellözése miatt*”. Mint írta, a hitközség Kelemen Adolfot azért szerződtette, hogy az iskolaigazgatói feladatain túl „*a rabbi által erőszakosan dédelgett német jargonja mellett, magyar hazánk nyelvén*” is hirdethesse Isten igéjét. Az előljárásnak ezen tervét azonban a rabbi keresztülhúzta, sőt a levélíró szerint a templom közönségét a magyar hitszónok pártolói ellen hangolta. A lap következő számában hívei megpróbálták megvédeni az öreg rabbit, aki, mint fogalmaztak, „*bár dialectusánál fogva német nyelven, de igaz hazafiúi érzelmől áthatva beszél*”, és (...) „*számtalan tanújelét adta honfui gondolkodásának*”.

Érvként pedig felsorolták, hogy a hirdetések magyarul hangzanak el, a hitközségi hivatalt magyarul vezetik, sőt azt is, hogy a rabbi a fiait magyaroknak nevelte. Erre az írásra reagált Ujfalussy Béla, a megyei közélet ismert alakja, aki megmosolyogta ezt az érvelést, mert szerinte a hazafias gondolkodás nem sokat ér, ha azt nem tudja kifejezni a magyarok által érthető nyelven. A rabbi hívei fogadatlan prókátornak nevezték Ujfalussyt, és ismételten védelmére keltek az öreg papnak. Kelemen Adolf ellen pedig azzal érveltek, hogy a hitközség – szerintük – „*töredék*” része „*a magyar szó behozatalának ürügye alatt oly egyént akar a templomi szószékre bocsátani, aki (...) ama hittörvények értelmében, amelyeken a nyíregyházi zsidó hitközség szervezete alapszik*”, nem töltheti be ezt a szerepet. (Bár a konkrét kifogásokat nem ismerjük, valószínűleg Kelemen neológ szemlélete lehetett az akadály.) A vita végül nem teljesen eredménytelenül zárult. A hitközség képvisleti gyűlése határozatot hozott arról, hogy a következő évben magyar hitszónoki állást hirdetnek meg, addig Kelemen Adolf tart alkalmanként magyar nyelvű beszédet, s a diákságnak a templomban magyarul hirdeti Isten igéjét. Az őt ért vádakért erkölcsi elégtételt szolgáltattak, a rabbinak pedig ma-

gatartása miatt rosszállásukat fejezték ki.¹¹ Ez azonban csak félmegoldása volt a magyarosodás kérdésének, hiszen a szokásos isentiszteletek továbbra is német nyelven folytak. Kelemen Adolfról iskolaigazgatói szerepén kívül csupán esküvők, temetések és hazafias ünnepek szónokaként olvashatunk a helyi lap korabeli híreiben. A zsinagógában továbbra is Friedmann Károly rabbi tartotta a hitszónoklatokat német nyelven.

1904 őszén dr. Kelemen Adolf búcsút mondott Nyíregyházának, és Fogarasra távozott, ahol főrabbinak választották meg. Barátai egy banketten vettek tőle búcsút. Itt Hartstein Sándor ügyvéd ke-

Dr. Kelemen Adolf és felesége (1901)

serű hangon beszélt arról, hogy hiába-való volt a küzdelem a honi nyelvnek a zsinagógába való bevitelért, mert ott még mindig a német szó uralkodik. De abban, hogy mégis elhangozhatott magyarul beszéd is, Kelemen Adolfé az érdem – fogalmazta meg.¹²

Ilyen előzmények után foglalta el a meghirdetett magyar hitszónoki állást 1905. januárjában **dr. Silberfeld Jakab** (1878-1944), akit már valóban hitszónokként alkalmazott a hitközség. Ő templomi prédikációkat is tartott, de feladata volt a hazafias ünnepélyeken, valamint esküvőkön és temetéseken való szónoklás is. 1905 decemberében meghalt Friedmann Károly. A német szónak azonban úgy tűnik, maradtak hívei, akik 1906. szeptember 20-án, a zsidó új év napján botrányt kelte megakadályozták, hogy Silberfeld Jakab magyarul mondjon beszédet a zsinagógában. Igaz, rendbontásuk indokaként a nőtlenységét hozták fel, de a miéltre választ kereső újságíró szerint csak az lehetett az ok, hogy „*a magyar szót (...) templomi nyelvük rítusába befogadni nem akarják*”.¹³

1907-ben a hitközség új vezetőiséget választott, s élén **dr. Rosenberg Emil** elnökkel abban állapodott meg, hogy „*egy olyan főrabbit és magyar hitszónokot választ, aki a nyíregyházi magyar érzelmű hitközség igényeinek minden tekintetben megfelel*”.¹⁴

Silberfeld Jakab elhagyta Nyíregyházát, és az aranyosmaróti hitközség főrabbija lett.

1907 júniusától kezdve több neves rabbit hívott meg a hitközség próbaszónoklatot tartani, míg végül 1908 decemberében egyhangúlag **dr. Bernstein Béla** (1868-1944) szombathelyi főrabbi mellett döntöttek, akit 1909. április 20-án iktattak be lelkészi hivatalába.¹⁵ S hogy mennyire jól választottak, azt igazolja a hitközség ezt követő 35 éve. Bernstein Béla személyében olyan rabbit nyertek a nyíregyházi izraeliták, aki az ősi zsidó hagyományokhoz való töretlen hűsége mellett a modern tudományokat is művelte, aki gyönyörű magyar nyelven írt és beszélt, s aki székfoglalójában két legfontosabb céljaként a vallásosság és a hazaszeretet elmélyítését tűzte ki. S ehhez hű maradt haláláig.

Urbán Terézia

(Kelemen Adolf és felesége fényképét a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár bocsátotta rendelkezésünkre.)

⁸ Nyírvidék, 1885. 02. 01. 2.

⁹ Nyírvidék, 1887. 06. 19. 3.

¹⁰ Nyírvidék, 1899. 02. 12. 4.

¹¹ Nyírvidék, 1899. 08. 13. 4., 08. 20. 4., 08. 27. 2., 09. 03. 2., 09. 10. 2-3.

¹² Nyírvidék, 1904. 09. 04. 4.

¹³ Nyírvidék, 1906. 09. 23. 1.

¹⁴ Nyírvidék, 1907. 03. 17. 4.

¹⁵ Nyírvidék, 1908. 12. 06. 5., 1909. 04. 25. 5.

**Temetői nyitvatartás a téli rend szerint.
Csalószki István gondnok: 06204977532.**

TÖRETLEN BIZALOM KÖZEL NEGYEDSZÁZADON ÁT

Bodor Zsigmond emlékére

1877 szeptemberében alakult meg Nyíregyházán az izraelita status quo hitközség (későbbi neve: status quo izraelita hitközség), melynek 1944-ig tizenegy világi elnöke volt.¹ Valamennyien köztisztviselőként álló, magas társadalmi státuszú polgárai voltak a városnak, akik műveltségük, társadalmi kapcsolataik és közéleti jártasságuk révén méltán képviselték hitközségüket a különböző egyházi és világi fórumokon. Néhányukat két vagy három ciklusra is megválasztották, ám közel negyedszázadon át (1916-tól 1940-ig) tartó működésével **Bodor Zsigmond** volt e hitközségnek a leghosszabb ideig tevékenykedő elnöke, aki mindvégig töretlen bizalomnak és népszerűségnek örvendett a közösség tagjai körében. Annak a generációnak volt tagja, akik még részesei lehettek a magyar zsidóság aranykorának, de megérték a zsidótörvényeket és a vészidőszakot, sőt egy rövid időt a Rákosi-rendszerből is.

Egykori házuk (Nyíregyháza, Széchenyi utca 11.)

Bodor Zsigmond édesapja, dr. Bodor (Gottlieb) Károly ismert nagyváradi orvos volt, aki a város kulturális és közéletében is jelentős szerepet játszott. Feleségét, Blau Emiliát egy szabolcsi földbirtokos családból vitte Nagyváradra, s a Körös-parti Párizsként is emlegetett, virágzó városban született Bodor Zsigmond 1873. október 29-én. Szülővárosában a premontrei gimnáziumban tett érettségi vizsgát 1890-ben.² Életpályaként édesanyja családjának hagyományát folytatva a gazdálkodást választotta, s a századforduló előtti években a Szabolcs megyei Dombrádon telepedett le, és kezdte művelni a családi birtokot. 1905. január 8-án kötötte össze életét a 19 esztendőes Szántó Irénnel,³ aki budapesti lányként költözött a vidéki birtokra. Az asszonyt kivételes szociális érzékenysége és nemes szíve tette ismertté az itt élő emberek körében. Négy gyermekük született: Cornéla, Pál, Mária és András.

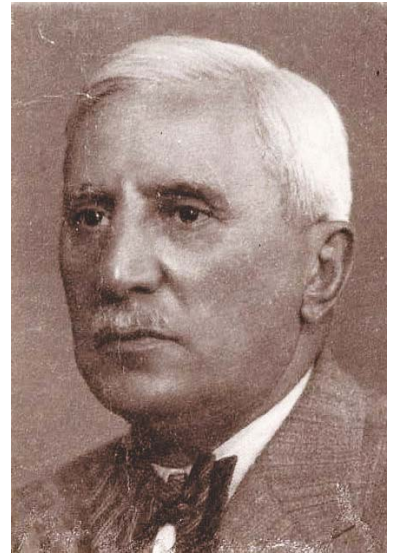
Bodor Zsigmond vagyona 1908-ban gyarapodott meg jelentő-

sen, amikor gyermektelen nagybátyja, Blau Pál őt tette meg általános örökösének.⁴ 1925-ben már közel 3000 hold földje volt Dombrád, Sényő és Napkor határában.⁵ Uradalmában magas színvonalú gazdálkodást folytatott, kísérleteket végzett, nagy szakértelemmel és sikerrel gondozta hatalmas birtokát. Erről tanúskodnak a mezőgazdasági kiállításokon elért eredményei, valamint az a szakkikke is, melyben tudományos igényűen elemzi a kék csillagfűt homokon való termesztésének előnyeit.⁶

De nemcsak jó gazda, hanem jó ember is volt, aki egész életében követte az adakozás parancsát, felekezetre való tekintet nélkül segítve a rászorulókat. Hogy csak néhányat említsünk: Sényőn a református templom rendbehozására adott jelentős összeget. Ugyanitt egy nagy telket adományozott katolikus iskola építésére, a Dombrád melletti Tiszahát tanyán pedig harangot ajándékozott a katolikus templomnak. Az első világháború idején székérszámra küldte az élelmiszert és a ruhaneműt a kórházban fekvő sebesült katonáknak. De ott találjuk nevét a viharkárosult falvak, a tűzvész sújtotta gyöngyösi zsidó hitközség, a szentföldi nyomorgó hitfelek, az ellenség által feldúlt Sáros megyei falvak gazdáinak megsegítői között is. Egy alapítványa pedig a nyíregyházi evangélikus gimnáziumban tanuló, szegény sorsú zsidó diákokat támogatta.⁷

Birtokai révén elsősorban a megyei közélethez kapcsolódott. Tagja volt a vármegyei közgyűlés több bizottságának is, de választott képviselőként Nyíregyháza városának közgyűlésében is tevékenykedett. A képviselő-testületi üléseken elhangzott hozzászólásai számos olyan észszerű javaslatot fogalmaztak meg, melyek a megye és a város fejlődését, a nehézségek megoldását, az emberek jobb életének elősegítését szolgálták.⁸

1916-ban elhunyt Kun Mátyás, a nyíregyházi status quo hitközség elnöke, és helyére egyhangúlag az addig alelnöki pozíciót betöltő Bodor Zsigmondot választották meg, aki „*ugy társadalmi mint közgazdasági munkásságával a közszeretetet és a közbecsülést vívta ki.*”⁹ Működése egész ideje alatt a nagy tiszteletnek és tekintélynek örvendő dr. Bernstein Béla volt a hitközség főabbija. E két nagyszerű ember igazi karizmatikus vezetője volt a nyíregyházi zsidó közösség háború előtti korszakának. Bodor Zsigmond a megválasztásától kezdve minden újabb választást ellenjelölt nélkül, egyhangú bizalommal nyert meg. 13 év után fölvetette, hogy az elnöki széket „*a váltógazdaság elveinek szem előtt tartásával*” másnak adja át. A hittestvérei azonban erről hallani sem akartak, s egy emberként tették le voksukat mellette ismét.¹⁰ Szinte példátlan népszerűségét jelzi, hogy ezután még két alkalommal választották meg elnöknek. Az 1937 januárjában megtartott választás alkalmával, amikor a

¹ Időrendben: Haas Mór, Czukor József, Morgenstern Zsigmond, Burger Mór, Baruch Arnold, Klár Gusztáv, Lichtmann Dezső, dr. Rosenberg Emil, Kun Mátyás, Bodor Zsigmond és Fischbein Gábor

² https://adplus.arcanum.hu/hu/collection/ADT_IskolaiErtesitok_Nagyvarad_24490_NyolcOszalyuGimnasium/Hozzaferes: 2019. 09. 23.

³ <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33HT-D1KQ-FD7?i=5&wc=92QK-929%3A40678301%2C43353801%2C1077264702&cc=1452460> Hozzáférs: 2019. 09. 30.

⁴ <https://archives.hungaricana.hu/hu/lear/Kozjegyzoi/355777/view/?pg=2&bbox=3051%2C-3942%2C5072%2C-2815> Hozzáférs: 2019. 09. 30.

⁵ Takács Tibor 2001. A nyíregyházi képviselőtestület választott tagjai (1902–1939). *Szabolcs-Szatmár-Beregi levéltári évkönyv 15.* Nyíregyháza. 105.

⁶ Nyírvidék, 1908. 03. 29. 2., 1924. 03. 05. 2-3., 09. 24. 4., 1937. 09. 19. 4., Köztelek, 1911. 05. 06. 1103.

⁷ Nyírvidék, 1910. 05. 22. 3., 1927. 10. 23. 11., 1933., 05. 18. 3., 1914. 12. 03. 3., 1916. 07. 16. 5., Egyenlőség, 1917. 08. 11. 11., 1919. 01. 04. 13. Köztelek, 1915. 10. 16. 1514.

⁸ Nyírvidék, 1930. 01. 29. 6., 1932. 04. 15. 4., 1933. 04. 19. 2., 08. 25. 4., 1934. 09. 30. 2., 10. 28. 2., 1936. 12. 25. 9., 1937. 01. 15. 3., 07. 04. 2.

⁹ Nyírvidék, 1916. 11. 19. 3.

¹⁰ Nyírvidék, 1929. 11. 27. 2.

hatodik ciklusra is ellenszavazat nélküli bizalmat kapott, Bodor Zsigmond köszönő szavaiban többek közt azt fogalmazta meg, hogy ha egy idős férfi mégis vállalja, hogy folytatja ezt a munkát, „*azt nem hiúságból teszi, hanem azért, mert együtt érez a hitközséggel, és ha a mai nehéz, válságos időben a személye megnyugvást, békét jelent, akkor kötelessége maradni.*”¹¹

Elnökségének több mint két évtizedes időszakát tartalmazó pezsgő hitközségi élet és építő munka jellemezte minden téren. Hivatalból tagja volt az iskolaszéknek és a Chevra Kadisa (szentegylet) vezetőségének is, tehát a közösség életének minden szegmensével közvetlen közletről találkozott. Most csak a legjelentősebb események fölvázolására szorítkozunk.

1925. január 5-én nagyszabású emlékünnepe keretében leplezték le a város és a zsidó hitközség jótevőjének, a tragikus körülmények között, 1920 decemberében elhunyt Burger Istvánnak az arcképét, aki nagy vagyonát felerészben a városra, a másik felét pedig a hitközségre hagyta azzal a rendelkezéssel, hogy jótékony célokra fordítsák. Bodor Zsigmond a megnyitó beszédében kiemelte, hogy a fiatal földbirtokos szívében az egyik legnehezebb időszakban született meg a rászoruló magyar testvéreken való segítség szándéka.¹²

Jelentős kulturális esemény volt ugyanez év februárjában a Jókai-centenárium alkalmából tartott hitközségi ünnepség, mely egyben a nyíregyházi Jókai-rendezvénysorozatot nyitotta meg. A nagy író különösen kedves volt a hitközség számára, hiszen ő írt előszót Bernstein Béla „*Az 1848-49-iki magyar szabadságharc és a zsidók*” című könyvéhez.¹³

A szentegylet egyik nagyon szép kezdeményezése volt az első világháborúban hősi halált zsidó katonák számára állított, két fekete obeliszkból álló síremlék elkészítése. Az avatáson, mely 1926. május 30-án, a hősek országos emléknapiján zajlott, Bodor Zsigmond hitközségi elnök adta át az emlékművet a szentegylet elnökének, Schwartz Edének.¹⁴

A hitközség hatalmas vállalkozása volt az 1920-as években a zsidó kórház építése, melynek anyagi feltételeit nem kis munkával járt megteremteni. Burger Istvánnak erre a célra is hagyott öröksége, több jótékonsági rendezvény bevétele, helyi és külföldi hitestvérek adományai révén 1925 júliusában megtörtént az ünnepélyes alapkövetel. Sajnos, az egyre súlyosbodó gazdasági helyzetben nem sikerült befejezni a kórházat, de mégsem volt hiábavaló a rengeteg áldozat, hiszen a mai napig hasonló célokot szolgál az épület: ez a Bocskai utcai SZTK.¹⁵

Az izraelita iskolások létszámának gyarapodása szükségessé tette a Szarvas utcai iskola kibővítését egy új épülettel. Ehhez megvásárolták a zsinagógával szomszédos telket, így a templom déli oldalán álló régi iskolával szimmetrikusan tudták fölhúzni az új épületet. Sok anyagi gond, vita, fáradozás után 1929. november 24-én avatták föl a ma is álló szép épületet.¹⁶

Az induló életek gondozása mellett fontosnak tartották halottaik nyugalmanak őrzését is. Ennek érdekében a hitközség szentegylete két nagy feladatot oldott meg: 1929-ben a temető korhadat fakerítését vaskerítésre cserélték ki, majd 1931-ben az addig csak használati joggal bírt temetőt megvásárolták a várostól. (A teljes temetőterület vételárának kifizetése csak 1943-ra sikerült.)¹⁷

A fentiekben csupán néhány nagyobb horderejű eseményt említettünk a hitközség életéből, melyek fémjelzik ennek az időszaknak az értékteremtő munkáját. Nem volt szó még számtalan kulturális, közéleti és vallási rendezvényről, ünnepségről, jótékonsági akcióról, protokolláris eseményről, melyeken Bodor Zsigmond nem csupán képviselte hitközségét, de igen soknak cselekvő részese volt.

Utolsó ciklusát 1937-ben kezdte, de sajnos nem tudjuk, mikor zajlott az a választás, amelyen aztán végleg elbúcsúzott az elnöki

széktől. Erről már nem tudósított a helyi lap. Ezért csak valószínűsíthető, hogy a három év leteltével, 1940 januárjában adta át helyét Fischbein Gábornak, aki 1944-ig tölthette be ezt a tiszteletet...

Bodor Zsigmond családi élete is példásan alakult. Lányai a szintén földbirtokos Gyulaházi család két fiával kötötték házasságot. Cornéliát Miklós vette feleségül, s Kállósejmenben, a Gyulaházi-birtokon éltek két gyermekükkel, Péterrel és Vilmával (Patyival). A férj 1939-ben halt meg fiatalon, váratlanul. Mária Gyulaházi Imréhez ment férjhez, ők a napkori birtokon gazdálkodtak. Három fiuk volt: Tamás, Szilveszter és György. Az idősebb Bodor fiú, Pál édesapjától átvette a dombrádi birtok irányítását, ő az egri Fésüs Katalinnal házasodott össze. Két fiuk született: Pál és Károly. András pedig még 1939-ben kiment Amerikába, s később Janice Wright-ot vette feleségül. Egy fia van, Timothy.

De ennek a szép és boldog családnak az életét is, hasonlóan a többi zsidó családéhoz, könyörtelenül tépte szét a vészkorszak. Bodor Zsigmond és felesége lányaiakkal és itthon élő fiukkal együtt – vélhetően valamilyen mentességet biztosító okmány révén – elkerülték a gettót és a deportálást. Őt unokájukat, valamint vejüket, Gyulaházi Imrét és az ő idős édesanyját azonban a nyíregyházi gettóba hurcolták, s még mielőtt sikerült volna intézni valamit a kihozásuk érdekében, mindannyiukat deportálták.¹⁸ Gyulaházi Imre Mauthausenben, a nagymama és az öt gyerek Auschwitzban halt meg. A gyerekek közül a legidősebb 15 és fél, a legfiatalabb 7 esztendő volt...

Az áldozatul esett családtagok neve a nyíregyházi temetői emlékfalon

A család még a háború alatt Budapestre költözött. A maradék vagyonukat, melyet a zsidótörvények még meghagytak, az 1950-es években a Rákosi-rendszer államosította.

Bodor Zsigmond, aki a szűkebb és tágabb közösséget egész életében híven szolgálta, szinte mindenétől megfosztva halt meg 1951. december 5-én Budapesten. Özvegye, lányai, fia Amerikába vándoroltak az ott élő Andráshoz. Ma már mindannyian a virginiai Columbia Gardens temetőben nyugszanak.¹⁹

Az utókor a történelmet nem írhatja át, nem forgathatja vissza az idő kerekét, a kioltott életeket, ellopott értékeket nem tudja visszaadni. De egyet megethet, sőt meg is kell tennie, hogy emlékezik azokra, akik életükkel kiérdemelték ezt. Azokra, akik az utókor számára is példát mutatnak, hogyan kellene embertársainkkal emberként élni. Ezért született meg ez az írás Bodor Zsigmondról.

Legyen áldott az emléke!

Urbán Terézia

(Bodor Zsigmond fotóját unokájától, Timothy Bodortól kaptuk, a nyíregyházi képeket a szerző készítette.)

¹¹ Nyírvidek, 1937. 10. 06. 2. ¹⁶ Nyírvidek, 1929. 11. 26. 8., Riczu Zoltán: Zsidó épületek és emlékek Nyíregyházán. *Jósa András Múzeum kiadványai 34. kötet*. Nyíregyháza, 1992. 66-8.

¹² Nyírvidek, 1925. 01. 06. 3. ¹⁷ I. m. 50-52.

¹³ Nyírvidek, 1925. 02. 11. 6. ¹⁸ Bodor Cornélia barátnőjének, Benedek Bélánának a lánya így emlékezett később a történetekre. Ő 13 évesen szüleiével együtt szintén a nyíregyházi gettóban volt.

¹⁴ Nyírvidek, 1926. 06. 01. 5. ¹⁹ A szóbeli információk az ő lányától, Demeter Katalintól származnak.

¹⁵ Nyírvidek, 1925. 08. 22. 4. ¹⁹ <https://www.findagrave.com/memorial/31733343/irene-bodor#view-photo=14229513> Hozzáférés: 2019. 10. 08.

Dr. Morgenstern Benő

Dr. Morgenstern Benő, a fiatal rabbi 1947-ben elfogadta a nagy múltú nyíregyházi status quo ante közösség felkérését. Főbbiként tíz esztendőn keresztül töltötte be vallási vezetői hivatását. Távozásával hitközségünk a mai napig rabbi nélkül működik, s a hazai viszonyokat ismerve a közösséggel mindennapi életet élő

rabbi jelenléte itt, a hazai zsidóság keleti végvárában álomnak tűnik. Sajnos, ma már nem tudhatjuk, hogy mi motiválhatta a fiatal rabbit abban, hogy szülővárosát, családját, a gödöllői és sashalmi kerületi főrabbi állását, lelkész-századosi beosztását feladja a nyíregyházi zsidóságért, melynek a statisztikai adatok szerint – a két hitközség létszámát összeadva – közel ezer tagja volt. Okunk van feltételezni, hogy a hivatástudat, a zsidóság maradékaért való tenni akarás és nagy hírű elődjének, dr. Bernstein Bélának példamutató rabbinikus és közéleti szerepvállalása állhatott a döntés mögött. Nem tekinthetünk el attól sem, hogy a visszatért zsidóság egy ideig reménykedhetett abban, hogy megmarad a zsidó vallás korábbi sokszínűsége, ismét működnek intézményei. Hihetett abban, hogy a társadalom berendezkedése biztosítani fogja a vallásgyakorlás és az egzisztencia harmóniáját.

Morgenstern Benő 1920. január 6-án született Budapesten. Szülei, Jakob és Tova Morgenstern (sz. Ehrlich Taube) galíciai bevándorlók voltak. Az apa 1889-ben Mizun helységben, a mai Ukrajna, az anya ugyanazon évben Baranowban, a mai Lengyelország területén született. A két település akkoriban a Monarchia-beli Galícia-hoz tartozott. Nem lehet kideríteni, hogy a szülők más hitsorsosokkal együtt mikor vándoroltak el, de végül Budapesten telepedtek le. Morgenstern Jakob hamar megtalálta számítását, edénnyel kereskedett még a háború utáni néhány évben is. A cég korabeli hirdetései szerint az üzlet és a család lakhelye a Klauzál utcában volt.¹ Az elsőszülött Benő Lajos után Klára (1922), György (1924) és Miklós (1927) születésének örvendezhetett a család. A szülők és így gyermekeik sem voltak magyar állampolgárok, hontalanok voltak, a család honosításának dokumentuma 1945 novemberében jelent meg a hivatalos közlönyben.²

A családi légkör dr. J. Moskovits rabbi, az elválaszthatatlan barát, évfolyamtárs meghatóan írja le a rabbi slosimjára³ írt visszaemlékezésében, mely egy izraeli magyar nyelvű lapban, az Új Keletben jelent meg: „Gyakran jártam fel hozzájuk, szülei budapesti lakásába. Az ő házukban – az igaz, meleg zsidó légkörben – mindig otthon éreztem magam. Ma már tudom, hogy miért: mint Máramarosból Budapestre szakadt fiatal diák nem sok olyan zsidó házat találhattam Budapesten. Ebben a tényben látom én Morgenstern Benő emberi, lelkesi és igaz zsidó mivoltának magyarázatát.”⁴

A Morgenstern szülők minden bizonnyal támogatólag fogadták fiuknak a zsidó vallás iránti mélyebb vonzalmát. Így Morgenstern Benő beiratkozhatott a Ferenc József Országos Rabbiképző Intézet alsó tanfolyamára, majd a rabbinikus képzés emelt szintjére. A lelkészképzésre vonatkozó törvény értelmében a lelkész hallgatók – felekezettől függetlenül – bölcsész tudományi képzésben is részesültek. Ezt a képzést a rabbiképzősök a Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetemen (ma: ELTE) folytatták, ahol elvárás volt a bölcsészdoktorátus megszerzése.

Az Egyenlőség c. zsidó újság, de más napilap is beszámol arról, hogy a Rabbiképző önképzőköre megválasztotta a „főpénztárnok” tisztségre Morgenstern Benőt.⁵ Az 1938-as keltezésű hír ugyan nem szenzációs, de a rabbijelölt közéleti aktivitásáról, megbízhatóságáról sokat elárul. Ugyanez a lap 1940-ben arról ír, hogy a Rabbiképző Intézet templomában a péntek esti beszédet Morgenstern Benő tartja.⁶ 1943. decemberében arról, hogy megalakult a Rabbiképzőben a Blau Lajos Társaság, tisztikarában Morgensternnel, mely a rabbi-növendékek tudományos dolgozatait hivatott kiadni.⁷ A lap 1944. februári számaiban két hír is említi Morgenstern Benőt: egyik a Rabbiképző dísztermében tartott műsoros délután leírása,⁸ melyben a cikk szerzője igen dicsérőleg szól az intézet ifjúsági egyesületei által szervezett rendezvényről, a másik az ifjak által meghirdetett Chernichovszki-emlékünnepeletről szól.⁹ Ezekben a híradásokban már a dr. Morgenstern Benő nevet olvashatjuk.

A *Toszafojt grammatikai és nyelvészeti elemei* című doktori értekezését 1943 nyarán védte meg egy igen neves személyekből álló bizottság előtt, melynek elnöke Szekfü Gyula volt. A jelölt előzetesen sémi filológiából, perzsa nyelvből és szociológiából tett doktori vizsgát. Dolgozatát, védését a bizottság a legmagasabb, summa cum laude minősítéssel fogadta el, hangsúlyozva, hogy ezzel a témával ezidáig senki nem foglalkozott. Ekkor Morgenstern – aki érettségi vizsgát is a Rabbiképzőben tett – negyedéves rabbi-növendék volt, szemináriumi professzorai az előző évben ösztöndíjra javasolták.¹⁰

Az ismert, tragikus események miatt az 1944-ben végzetek rabbivá avatására csak 1945 végén kerülhetett sor. Erről a jeles nappalról így emlékszik a már idézett barát: „A nagy világegés után avatták rabbivá, velünk, a megcsonkított évfolyam életben maradt tagjaival együtt. Nagyon élénken emlékszünk ma is a magas színvonalú beszédére, amelyet az avatási ünnepségen tartott. Ez volt a felszabadulás utáni első rabbiavaatás.” Az avatáson a Morgenstern család nem minden tagja vehetett részt, örömük nem volt felhőtlen. Gyurit munkaszolgálatra vezényelték, nagy valószínűséggel Ber-

Dr. Morgenstern Benő rabbidiplomája
(Forrás: Andy Halasz, Kanada)

¹ Friss Újság 1939.10.03. 8. és 1948.08.25. 6.

² Fővárosi Közlöny 71.sz. 1945.11.06. 711.

³ A slosim a a gyászév második szakasza, a temetést követő 8. naptól a 30. napig tart.

⁴ https://photos.geni.com/p9/7822/306/534448379e6d70fe/untilted43_large.jpg Hozzáférés: 2019. 09. 19.

⁵ Egyenlőség, 1938. 10. 03. 13.

⁶ Egyenlőség, 1940. 02. 22. 6.

⁷ Egyenlőség, 1943. 12. 30. 11.

⁸ Egyenlőség, 1944. 02. 03. 11.

⁹ Egyenlőség, 1944. 02. 10. 12.

¹⁰ Egyenlőség, 1943. 07. 08. 8.

gen-Belsenben a tábor felszabadításának időszakában a tifusz végzett vele. Honosításakor már nem volt életben. A 17 éves Miklóst a család a Kasztner-vonattal menekítette ki Izraelbe. Morgenstern Benő lányai, a Kanadában élő Judith és az Izraelben élő Shoshana (Ági) elbeszéléseire támaszkodva, a nagyszülők Klára lányukkal és annak férjével 1948 táján alijáztak.¹¹ Ebben szerepet játszhatott a politikai légkör változásán túl Miklós fiuk utáni vágyakozás, de Izraelben élt az apai nagymama, aki a 30-as években jutott el Palesztínába. Benő fiukat talán könnyebb szívvel hagyták magára, hiszen a főrabbinak látszólag biztos volt az egzisztenciája, másrészt akkor már családos ember volt. A rabbiaváltás évében házasságot kötött Klein Magdával. Feleségét szinte gyerekkorától ismerhette, mivel a két család egymás szomszédságában élt a Klauzál, illetve a Wesselényi utcában. Magdát 21 évesen deportálták. 1945 áprilisában egy amerikai alakulat nyolcvan foglyot talált élet-halál között egy repülőgép-alkatrészt gyártó penigi munkatáborban. Köztük volt Magda is.

A baráti visszaemlékezésből, a korabeli sajtóhírekből és dokumentumokból az is kiderül, hogy a rabbi már hivatalos avatása előtt bekapcsolódott a zsidó közéletbe. A Magyar Nemzet 1945 szeptemberében tudósít arról, hogy a Magyar Zsidók Országos Társadalmi Szövetségének küldöttségét – köztük dr. Morgenstern Benőt – hivatalában fogadta Zsedényi Béla, az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke. A küldöttség az antiszemita jelenségekkel szembeni fellépés és a deportáltak gyorsabb hazahozatalának kérdéseit vetette fel.¹² A magyar honvédség hivatalos közlönyben jelentette meg dr. Morgenstern Benő lelkész-főhadnagyi kinevezését a „*lelki ügyek és nevelő állománycsoportba*”¹³ Az izraelita tábori lelkészet titkáráként, majd irodavezetőjeként, emellett polgári lelkészként is dolgozott. Alig fél év múlva előléptették századosi rangba.¹⁴ A lelkész százados kiváló munkájáért 1948-ban miniszteri dicséretet kapott, de még az év július 1-jén saját kérésére felmentették szolgálatától, hiszen 1947-ben már elfogadta a nyíregyházi hitközség meghívását.¹⁵ Kinevezéséig a főrabbinak napról napra szembesülnie kellett a magyar zsidóság mélyes gyászával, a túlélők kétségbeesésével, a jövőbe vetett hit bizonytalanságával, de az újra-éledő antiszemita jelenségekkel, esetenként pogromokkal is. Szinte lehetetlen ezen írás keretein belül még csak felsorolni is az újratemetésekről, mártírmegemlékezésekről szóló azon korabeli tudósításokat, melyek Morgenstern dr. szolgálatairól írnak.

Dr. Morgenstern Benő feleségével és egyéves kislányával, Judittal 1947 tavaszán költözött Nyíregyházára, az Új utca 20. szám alatti rabbi lakásba. Rá egy évre megszületett Ági. Ekkor még a nyíregyházi zsidóság túlélői két hitközségbe tömörültek. Az ortodox közösség létszáma 320 fő körül volt, akkori elnöke Frankfurt Sámuel, rabbija Schwarcz Sámuel. A status quo hitközséget közel 700 fő alkotta, elnöke Sipos Miklós, rabbija dr. Morgenstern Benő. (1944-ben 2054 ortodox és 2462 status quo hitközségi tag élt a városban.)¹⁶

Míg az ortodoxia 1947-ben szentegyletet, talmud-tórát és jesivát¹⁷ tartott fenn, a status quo közösség nőegyletet és kulturális

egyesületet A status quo hitközség életéről viszonylag szemléletes képet ad az 1948. évi statisztikai jelentés, melyet a Zsidó Világkongresszus Magyarországi Tagozatának évenként küldtek a hitközségek.¹⁸ Létezik-e ma olyan hitközség széles e hazában, ahol 15 születés, 19 haszene (zsidó esküvő) történik évente? Ha az ortodoxia hasonló adatait is figyelembe vesszük, úgy tűnhet, hogy a túlélők megpróbálták újrakezdeni életüket abban a hazában, melynek alig pár éve kitaszítottjai voltak. Így a főrabbi mindennapi tevékenységei, a hitélet irányítása, a lelki segítségnyújtás, a gyerekek vallási nevelése mellett adódtak szép, ünnepélyes események is.

A II. világháborút követő évek kitelepítései egy különleges feladatot róttak Morgenstern főrabbiára. „Az ötvenes évek elején a kommunista kitelepítések áldozatai igazi segítő kézre találtak benne. Soha fáradságot nem kímélt, hogy testvéreinek segítsen – írja J. Moskovits. A főrabbi idősebb lánya, Judith ezt azzal egészítette ki, hogy édesapjuk állandóan úton volt, látogatta a kitelepítetteket.

Dr. Morgenstern Benő tisztségénél fogva tevékenyen vett részt a város egyházi közéletében is. Nevét a meghívottak és az üdvözlő beszédek felsorolásánál olvashatjuk a Tiszai Evangélikus Egyházkerület 1948 decemberi püspökavató konferenciájának jegyzőkönyvében.¹⁹

A status quo hitközségnek az 1950-es átlamosítás után egy ideig még meghagyták a Szarvas utcai iskolaépület első emeletét, ahol az egykori tanácstermet használták imaházként. 1953-ban azonban ezt is kiszajátították. A hitközség cserébe egy új imaház felépítését kérte, ami a Síp u. 18. sz. alatt a következő évben meg is valósult. Sajnos, a hitközség létszáma 1956 után annyira lecsökkent, hogy ez az imaház főlétszámra vált, ezért eladták.²⁰

Az iskolépület kiszajátításakor a hitközség másik kérése az volt, hogy a mártírok emlékfalát, melyet a kiégett zsinagóga helyén 1949-ben építettek, helyezték át a temetőbe. Ez 1954-ben szintén megtörtént. Az ezzel kapcsolatos kényszerű döntés mélyen érinthette a zsidó lakosságot, de el kellett fogadniuk. „1949 nyarán, a deportálás ötödik évfordulóján avattuk a nyíregyházi emlékművet a város egyik legszebb utcáján... Az emlékmű alá temettük az 1948-ban Auschwitzból hozott hamvakat. Most, egy – a különböző érdekeket kölcsönösen tiszteletben tartó – megállapodás következtében, áthelyeztük az emlékművet temetőnkbe” – fogalmazta meg tényszerűen az eseményeket Morgenstern rabbi a Vidéki Rabbikar Körlevelében.²¹

A korszak máig ható vallásügyi rendeletei hatására a MIOK Hitéleti Bizottsága „átrendezte” a zsidó felekezeteket az 1950-es elhíresült konferencián hozott döntésekkel. A konferencia tablóképpen is látható főrabbi sok-sok társával kénytelen volt tudomásul venni, hogy egyháza engedett a politikai akaratnak. Az 1950-es statisztikában már csak *kongresszusi* hitközségek szerepelnek, köztük a nyíregyházi hitközség is, melyet a debreceni egyházkerület alá helyeztek. Ettől számítva már nem beszélhetünk ortodoxiáról és „stateszkukról”, eltűnt a sokszínűség.

Mindezek a tényezők nagy lelki terhet róhattak a nagy tudással

A főrabbi emléktáblája a nyíregyházi zsinagógában (Fotó: Kertész Gábor)

¹¹ alijázás: Izrael államba történő zsidó bevándorlás (1948 óta)

¹² Magyar Nemzet, 1945. 09. 20. 3.

¹³ Honvédségi Közlöny, 1945. 11. 01. 204.

¹⁴ Honvédségi Közlöny, 1946. 04. 15. 95.

¹⁵ Honvédségi Közlöny, 1948. 08. 02. 263

¹⁶ https://library.hungaricana.hu/hu/view/milev_1944_adattar_Zsido_Adattar/?pg=877&layout=s Hozzáférés: 2019. 09. 19.

¹⁷ jesiva: hagyományosan a Tóra tanulmányozásának iskolája, a zsidó tudományok felsőfokú intézete

¹⁸ https://library.hungaricana.hu/hu/view/milev_1948_iratok_varmegyek_szerint/?pg=556&layout=s Hozzáférés: 2019. 09. 19.

¹⁹ https://library.hungaricana.hu/hu/view/Tiszai_1940_1952/?pg=429&layout=s Hozzáférés: 2019. 09. 19.

²⁰ Riczu Zoltán 1992. Zsidó épületek és emlékhelyek Nyíregyházán Nyíregyháza. 114-119.

²¹ Dr. Morgenstern Benő 1954. Mártíremlékmű avatás Nyíregyházán 1954. VI. 16. án. In: Dr. Schindler József (szerk.): *Vidéki Rabbikar Körlevele I. évfolyam*. Szeged. 32-33.

és tenniakarással érkezett rabbira. A döntő lökést az 1956-os események – a zsidósággal szembeni atrocitások, a forradalom bukása – jelentették, így a családban megérett a gondolat az alijára, s 1957 tavaszán kivándoroltak. Egy-egy bőrdnnddel indulhattak el, le kellett mondaniuk a lakásról, bútorokról. Tíz év után ölelheték meg Izraelben élő rokonaikat, a Petch Tikvában élő szülőket. A Morgenstern család Kyriat Motzkinban telepedett le. A rabbi a közelben fekvő Kyriat Chaim gimnáziumában tanított Tanakhot a 9-12. osztályokban.

Nyíregyházi éveiről kedves emlékek maradtak azokban, akik ismerték. Idézzünk kettőt ezek közül. A vézskorszak utáni első bár micvók egyike Jánosi Andris volt, a status quo elnök, dr. Jánosi Zoltán fia. Az avatás szombatján a család meghívta a főrabbit otthonukba. Az ifjú ekkor kifejezte örömét a felett, hogy egyenrangú férfitagja lett a közösségnek, majd hozzátette büszkén, hogy ez alkalomból rágyújtott egy cigarettára. A főrabbi rabbinikus bölcsességgel, halkán megjegyezte: sabbatkor nem kellett volna, kedves fiam. Az 1946-ban született Nógrádi Tomi, aki gyerekként többször járt a

rabbinál, úgy emlékszik rá, mint kedves, mosolygós szemű, nagy termetű emberre, aki szerette a nyers diót, sárgállottak tőle az ujjai.

Morgenstern Benő, a mosolygós szemű rabbi a haifai kórházban, a műtétjét követő harmadik napon, 1961. március 15-én elhunyt. Halálát egy olyan betegség okozta, mely ma már gyógyszeresen is tökéletesen kezelhető. Szülei átérték a második fiuk halálát is. Ők 2005-ben egyazon évben adták át lelküket a teremőnek, és nyugszanak fiuk közelében a petach tikvai temetőben. A fiatalon elhunyt rabbinak ma már négy unokája és kilenc dédunokája van...

Morgenstern Miklós 1996-ban jelentős összeget ajánlott fel testvére emlékére annak a rabbijelöltnek, kit munkája alapján a Rabbiképző erre érdemesnek tart. A pályázatot Radnóti Zoltán rabbijelölt nyerte el.²²

Morgenstern Benő, יצחק בן יקוב, z.c.l. Emléke legyen áldott!

Kertész Gábor

²² <http://www.zsido.hu/ujelet/archiv/u971401.htm> Hozzáférés: 2019. 09. 19.

Folytatódott a zsidó-keresztyén párbeszéd

A közösségek, vallások, egyházak közötti párbeszéd ma példamutatónak és történelmi jelentőségűnek számít. Október 27-én a Nyíregyházi Zsidó Hitközség és a Nyíregyháza-Sóstói Református Egyházközség dialógusa újabb állomással gazdagodott.

A házigazda gyülekezet nevében **Kósa László** református lelkész köszöntötte beszélgetőpartnerét, **dr. Róna Tamás** főrabbi urat, valamint a megjelenteket. Köszöntőjében kitért arra is, hogy ez a mostani találkozás a harmadik alkalom ebben a naptári évben: amelyen a hitközség és a gyülekezet tagjai egy közösségekben találkozhatnak, beszélgethetnek egymással.

A Nyíregyházi Zsidó Hitközség nevében **Färber György** elnök úr köszöntötte a jelenlévőket, minden szépet és jót kívánva a beszélgetésben résztvevőknek és a hallgatóságoknak.

A Nyíregyháza-Sóstói Református Egyházközség presbitériuma nevében **Oszlászki László** a gyülekezet gondnoka beszédében hangsúlyozta, hogy a párbeszéd, a dialógus egyre sürgetőbbnek mutatkozik mind helyi szinten, mind pedig a nagyvilágban. „Ami itt közöttünk végbe megy, hozzájárul egy olyan paradigmaváltáshoz, amely átförmálja lelki arcvonásunkat” – jelentette ki beszédében.

A köszöntések után a Református énekeskönyvből a 134. zsoltár csendült fel az egybegyűltek ajkán.

Rosenfeld Dániel kántor úr az „Avénu Malkeinu” imát – közönségét ismét lenyűgözve – énekelte, melyet **dr. Kurucz Ákos** rabbi helyettes úr magyarul tolmácsolta a hallgatóság felé. Kántor úr az esemény jeles pillanataként megszólaltatta a sófárt.

„A mostani beszélgetés a folytatólagosság szándékával indul, vagyis ahol sikerült befejezni a tavaszi dialógust, onnan kell most elindulnunk” – hangsúlyozta felvezetőjében Kósa László lelkész.

Dr. Róna Tamás főrabbi elmondta: „amikor a zsidó újév napjáról beszélünk, akkor nem az öröm és boldogság az, amely felhőtlenül megjelenik, hanem a befelé fordulás és számvetés, ami leginkább jellemzi azt, mivel az Örökkévaló ítéletet mond minden teremtett lény felett.” Az engesztelés napjáról is adott tanítást a főrabbi. Beszédében hangsúlyozta, hogy ilyenkor pedig azért imádkozunk, hogy a családjunk, szeretteink és mi magunk is az Élet könyvé-

be legyünk beírva. Mint mondta, ezt pedig megtéréssel, imádsággal és jótéteménnyel tudjuk elősegíteni. A beszélgetés középpontjába került a szukkot ünnepe is, mely azt szimbolizálja, hogy az ember mindig vándorol és úton van. Az ünnep 8 napja alatt a Szentírás 8 kiemelkedő alakja látogatja meg a sátrunkat Ábrahámától Dávidig. Az ünnepi csokor (luláv) 4 féle növényből áll, amely 4 féle embert jelent. Az alkalom utolsó momentumaként a hanuka háttérben álló történelmi eseményt is felidézte a hallgatóság előtt.

A közös program szabad téren folytatódott. A sóstói milleniumi református templom kertjében közös hitünk szimbólumaként és Ábrahám ősapánknak adott ígéret jegyében egy tölgyfa elültetésre került sor. A lélekemelő és jó hangulatú együttlét közös vacsorával ért véget.

Kósa László
(Fotók: Szarka Lajos)

Békebeli sólet

A múltkoriban betértem egy vendéglőbe, és sóletet rendeltem. Különös ételt kaptam, babból készült, hús is volt benne, az egész valami méregerős, paprikás, fokhagymás lében úszott, némileg a mexikói chili con carnéra hasonlított. Az íze nem volt elviselhetetlen, de gasztronómiai szempontból mégis bűnnek számított, legalábbis egy magyar vendéglőben.

A sóletnek ugyanis sehol a világon nincsenek olyan hagyományai, mint Magyarországon, a magyar ízlés alakította ki olyanná, amilyenek ismerjük. Nem véletlenül volt kedvenc eledele a békebeli fajtvedőknek, akik előszeretettel hangoskodtak valaha Stern bácsi Rumbach utcai kifőzdéjében, amelyik arról is híres volt – elmentében a Ritz Szállóval, ahol látni lehetett, amint esznek és hallani, ahogy beszélnek –, hogy itt hallani lehetett, amint esznek és látni, ahogy beszélnek. Ha a kóser vendéglők látogatása nem befolyásolta is jelentősen a szegedi gondolat híveinek világnézetét, azért tekinthetjük ezt szemérmes mentegetőzésnek az egyre brutálisabbá fajuló világban.

De nem szándékozom a kérdés társadalmi hátterét boncolgatni, amúgy is kicsit félrebeszélék a sóletről, ahányszor eddig írtam róla, mindig nagy vihart keltem vele, levelek tömkelege tanúskodik az ezzel kapcsolatos érzékenységről. Egy neves amerikai egyetemi tanár nyolcoldalas filippikában – a forrásmunkák bőséges felsorolásával – tiltakozott például azon állításon ellen, miszerint a sólet francia eredetű étel. Gondolom, Einstein is úgy járhatott, amikor nyilvánosságra hozta a relativitás elméletét. Pedig – bármily valószínűtlenül hangzik is – a jellegzetes francia éteknek, a cassoulet-nak már a neve is magában rejti a sólet szó körvonalait. Cassoulet. A kitűnő Gyergyai Albert sem restellte fordításában a nevén nevezni. Colette híres regényében Gigi anyja úgy kínálja az előkelő marquis-t: „Még maradt délről egy kis sóletünk”.

A sólet lényege tulajdonképpen az, hogy a babot nem főzik, hanem sűtik. Lezárt edényben, lassú tűzön, sokáig. Így készül a cassoulet is, melyhez minden francia tájegységben más-más adalékot használnak fel. A languedoci cassoulet-ben például darabokra vágott birka- és libahúst kevernek el a babbal, amelyet még szalonnával és füstölt kolbásszal is ízesítenek. Kevés paradicsompürét tesznek hozzá, babérlevelet, kakukkfűvet, és a hagymába szegfűszeget szűrnak. Azután felforrallják és négy órán át sűtik a kemencében. Ha a cassoulet-tól megtagadjuk a sólettel való rokonságot, akkor meg kell tagadnunk a lengyelek sóletjét is, melyben a bab burgonyával vegyül, vagy az erdélyi csólentet, melynek még a neve is idegenül hangzik.

Nemrégiben a televízió képernyőjén vitatkoztunk erről a kényes kérdésről az ismert New York-i vendéglőssel, Láng úrral, a Gundel jelenlegi tulajdonosával. Ő sem értett egyet velem a sólet elnevezésének eredetével kapcsolatosan, ő a jiddis sul end (templom után) hasonlúsát tartotta hitelesnek. Bizony, nem olyan egyszerű ez. A legbizarrabb gasztronómiai kínálattal az éppen akkor megnyíló Berlin étterem étlapján találkoztam a nevezetes német ételspecialitások – az Ochsenschwanzsuppe (ököruszályleves) és az Eisbein (füstölt csülök sárgaborsóval) – között: Sólet westfaleni sonkával.

(Forrás:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chol_001.jpg)

De hát milyen is az a hagyományos, magyar arculatú sólet, amellyel sehol másutt a világon nem találkozhatunk? Elsősorban gyermekkori emlékeimre kell támaszkodnom, hiszen azóta sok minden megváltozott. A nagyanyám – mert ő főzött nálunk – úgy készítette, hogy a négyliteres ütött-kopott lábosban a beáztatott bab felére rárakott egy darab füstölt és egy darab nyers marhaszeget, valamint a paprikás zsírban elkevert liszttel megtöltött jókora libanyakat, amelyet beborított a megmaradt babbal. Erre jött néhány nyers, lámpázott tojás, egy nagyméretű hagyma, néhány gerezd fokhagyma, majd két púpozott evőkanálnyi fagyott libazsír. Azután az egészet bőségesen felöntötte vízzel, rárakta a fedőt, melyet a tetején átvezetett dróttal szorosan a fazék füleihez kötöztött, és a fazék karimáját kenyerébéllel betapasztotta. Pénteken késő délután így vittem el a pékhez, aki legelőször is a fazék sérthetetlenségét ólomplombával biztosította, majd odatolta a többi közé, a kenyér és sütemény illatától párologó kemence mellé. Amikor a hajnali sűtés befejeződött, a papucsos péksegédek hosszú lapátjukkal becsúszatták a fazekakat a hűlő kemencébe, ott értek össze az izek a déli sűtésig.

Azután is lehetett sóletet csinálni, hogy az állami pékségek már nem vállalták a fazekakkal való bibelődést. A gáz- és villanytűzhelyek sűtői úgy-ahogy alkalmasak

rá, igaz, ehhez is szakértelem szükségeltetik. A kitűnő színész, Csurka László egyszer elmondta nekem a módszerét, talán nem haragszik meg érte, ha másoknak is elárulom. Ő, miután behelyezi a fazekat a sűtőbe, a lángot a legkisebb fokozatra állítja, utána még résnyire kinyitja a sűtő ajtaját is. Ebben a langy melegben érlelődik a sólet estétől másnapig, hasonlóan a hűlő kemencéhez, s ahhoz a paraszti módszerhez is, amikor a húsleves főzését kosárban fejezik be, a fazék tartalma órák hosszat vastag dunnák között pároldódik.

A sólet összetevőit illetően nem vagyok dogmatikus, sűlhet a bab között csülök, tarja vagy oldalas is, sőt maga a bab fajtája sem sokat változtat a lényegen. Magam általában az egészséges külsejű tarkababot kedvelem, mások inkább a nagy szemű fehér, úgynevezett sóletbabra esküsznek. Nem ítélem el azokat sem, akik paprikás, hagymás pörköltsafton osztják el a hozzávalókat, s a már vízzel feltöltött fazékba elszórnak egy kanál daráslisztet.

Kevés dologhoz értek a világon, de azt merem állítani, hogy a sólet készítésében mesteri rangot értem el, s büszke vagyok rá, hogy tudásom gyümölcsét hírneves szakértőkkel is megoszthattam.

A nyolcvanas években egy ízben együtt hívták meg magukat hozzánk sóletvacsorára Major Tamás és Csurka István, akinek akkoriban újították fel Döglött aknák című darabját a Katona József Színházban. Eléggő jól sikerült sólet volt, bár Major Tamásban némiképp csalódtam. Megfontoltan ízlelgette a húsokat, majd azt mondta, hogy Tímár Évánál legalább ilyen jó sóletet evett Miskolcon. Csurka viszont önfeladten lakmározott, barátságos zsemlekepe egészen kipirult, mintha a csülök cupákos remegője sugározta volna be...

De ezt most nem folytatom tovább.

Nekem már ez a kép maradjon meg róla, halálomig.

1997. április 3. Kardos György
(Kardos G. György: *Csak úgy mesélek*. Budapest, 2000. 103-7. A megjelenést az író örökösei engedélyezték.)

Hitközségünk a hagyományos hanukai ünnepségét december 29-én, vasárnap 16 órai kezdéssel rendezi. Meggyűjtjük a 8 hanukagyertyát, majd elkezdődik a vidám zenés program és a hagyományos fánk fogyasztása. **Fellépők: Teszter Nelli** zongoraművész, **Polnauer Flóra** énekművész és **Rosenfeld Dániel** kántor, de közvetlenül utánuk zenés meglepetésprogram is következik. Szeretettel várjuk hitközségünk tagjait!

IRODALMI ARCKÉPCSARNOK 8.

Kardos G. György (1925-1997)

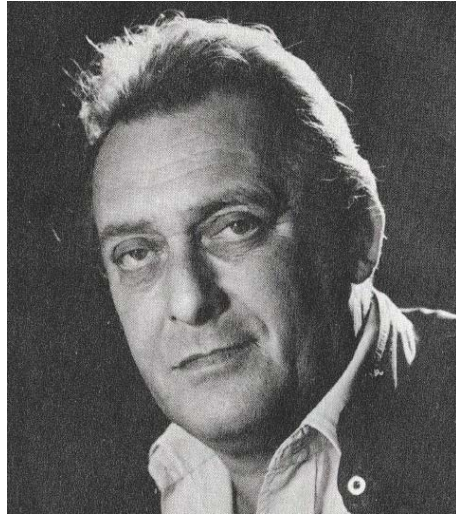
Hamarabb ismertem a róla szóló történeteket, mint az írásait, de ez az én bajom – tetszettem volna hamarabb születni. Az efféle egyoldalú ismeretség akkor szokott szövődni, ha az embernek legendája van, márpedig Kardos G. György legendás ember volt. A Népszabadságban is publikált annak idején, de sajnos ott nem találkoztam vele személyesen – ellenben annak mindig híre ment, ha bent járt a szerkesztőségben. „Bent volt a Kardos Gé”, mondta csillogó szemmel egy-két kolléga, és úgy kipirult az arcuk, mintha látomásuk lett volna. Aztán mesélni kezdték, hogy „a Kardos Gé” mit csinált, kihez ment oda, mit mondott, mit nem mondott, egyszóval számon tartották minden szavát, pillantását, megjegyzését. S mindig hatalmasakat nevettek, amiből az derült ki számomra, hogy ez „a Kardos Gé” egy nagy-nagy nevetető lehet, olyasmi, mint Hofi, csak kevesebbet lehet látni a tévében.

Ez a kilencvenes évek végén volt, s mondom, akkor nem ismertem az író, csak a legendáját, azt, hogy megjárta a bori tábor, élt Palesztinában, dolgozott kőművesként, mellesleg pedig a legnagyobb kortárs szépírók egyike. Ez utóbbit nemigen hittem el, hiszen nem olvastam tőle semmit még – valahogy nem volt benne az irodalmi köztudatban. Ennek dacára Bächer Iván és Kelen Károly mindig rajongással beszélt róla, gondoltam, csak a barátság teszi.

Aztán elolvastam az Avraham Bogatir hét napja című regényt, és minden megváltozott bennem. Nem akartam hinni a szememnek, uramisten, micsoda könyv, és nem ez folyik a csapból. Miért? Nem értettem, és ma sem értem. Ha én, aki mániákusan sokat olvasok, nem ismertem az egyik legnagyobb kortárs magyar író művét, akkor miért ismernék őt azok, akik a magyar irodalommal csak az iskolai szavaláson találkozhatnak?

Igazságtalanság ez, nem az első, nem is az utolsó.

Ha olvasták a Bogatirt, akkor tudják, hogy miről beszélek. Ha nem olvasták, akkor viszont uzsgyi a könyvtárba érte! Korrajz, mikro- és makrotörténelem, közel-keleti egzotikum, mély és empatikus lélekábrazolás a negyvenes évek Palesztinájáról, Izrael születéséről, s persze arról az emberéről, akit Kardos G. György a legjobban ismert, ő pedig nem más, mint a mindenkori

Kisember, a mindenkori Jedermann, aki a történelem örvényei között hányódva alakítja mindenkori főszerepét a boldogulni, túlélni és megérteni vágyó statisztika bőrébe bújva. Kardos G. figurái ebben a regényben „kozmpolitikák” minden nemzeti sajátosságuk ellenére, magyarok, zsidók, arabok, oroszok, mindenféle náció szülöttei, akik valamiképpen mindannyian egyéniségek: az író hallatlan megfigyelőképessége, ember- és történelemismerete varázsolja őket személyiségekké. Az ő írásait olvasva az a meglepetés éri az embert, hogy őt nem éri meglepetésként semmi. Annyi szenvedésen átment, annyi mindent tapasztalt erről az angyalszerű ördögről, amely homo sapiensnek képes nevezni magát, hogy Kardos G. György csak legyint azokra a jelenségekre, amelyeken mi megbotránkozunk. Ugyan, ez is valami, néz ránk a sorok mögött azzal a nevetős tekintetével, s föl is nevet, mint egy született bölcs. Ha hinnék az előző életekben, azt mondanám, hogy benne nem egy ember élt, hanem sok-sok emberöltő, s ő minden elődjéből, ősből kimaazolózott magának valami fontosat.

Nem csak író volt, hanem hírlapíró, ami nekem különösen fontos, hiszen azt gondolom, másként ír az az író, aki valaha belekóstolt ebbe a mindennapi robotba. Talán nem jobban, de mindenféleképpen gazdagabban, életesebben, tapasztaltabban, kevésbé naivan, s ami a fő: fegyelmezettebben. Kardos G. György is fegyelmezetten írt, ami alatt azt értem, hogy az egoja nem terpeszkedett túl a lénián. A téma fontosabb volt számára, mint annak bizonyítása,

hogy ő a témát magabiztosan uralja. Vannak olyan újságírók, akik szeretik előtérbe helyezni a saját személyiségüket a témánál, s mintha meg lennének győződve róla, hogy a téma azért van, hogy ők megírják. Velük ellentétben Kardos G. alázattal írt, az volt az érzése, hogy nem hajtotta az önmegvalósítás vágya, amit megnevezhetünk így is: siker.

Az én szememben azonban sikeres író volt, és az is maradt, még akkor is, ha szerintem manapság nemigen olvassák – én legalábbis nem szoktam hallani, hogy gyakran emlegetnék. Holott az Avraham Bogatir hét napja című regénye alapján igenis megérdemelné, hogy a XX. század jelentős magyar regényírói között tartsák számon. Sajnos ellene dolgozott az irodalmi divat: az 1970-es évek végén, 1980-as évek elején kezdődött nagy prózafordulat olyan hullámokat vetett, amelyek az ő prózáját hátrébb sodorták. Erről persze ő tehetett a legkevésbé. Neki volt ideje megtanulni a XX. század történelméből, hogy az ember olyan erők játékszere, amelyekre látszólag semmilyen befolyása.

Az először 1968-ban megjelent Avraham Bogatirt 1971-ben követte a Hová tűntek a katonák?, majd 1977-ben A történet vége című kötet, így állt össze a három mű egységes trilógiává. Biztos vagyok benne, hogy aki a Bogatirt elolvassa, az a másik kettőnek is nekifog, úgyhogy ezeket is örömmel ajánlom a kezdő olvasóknak. Végül pedig hadd jegyezzem meg a fiatalabbak kedvéért, hogy a Magvető Kiadónak, ahol Kardos G. György művei megjelentek, volt egy országszerte ismert vezetője, akit úgy hívtak, hogy Kardos György. Miatta kellett szerzőnknek a megkülönböztető G betűt a nevébe illeszteni – s milyen szívzaggató volt, amikor Kardos G. György halálakor az egyik méltatója ezt a G betűt szándékosan elhagyta! Az volt a szándéka, hogy legyünk végre tisztában vele: ha van Kardos György az irodalomban, akkor az ő, nem pedig az a „másik”, akármennyi érdekes volt is amúgy. Szóval hadd írjam le a nevét én is így, merő tiszteletből és szeretetből: Kardos György. Így helyes, így igaz, így tisztességes. Hiszen ő is ilyen volt, igaz és tisztességes, egy sokat szenvedett magyar zsidó, akinek sírás közben is nevetett a szeme.

Kácsor Zsolt